

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה על הקב"ה המבקר את אברהם לאחר מילתו, וכפי שכותבת הגמרא (סוטה יד ע"א), ממקור זה נלמדת החובה לבקר את החולה. הלכה נוספת הנלמדת ממעשה זה כתב **הפרישה**, שעל אף שלעיתים זקן פטור ממצוות בין אדם לחברו אם כבודו נפגע, בביקור חולים הוא חייב, שהרי הקב"ה מחל על כבודו וביקר את אברהם. ובלשון **השיטה מקובצת**: "אפילו גדול אצל קטן. אף על גב דבהשבת אבדה פטרה תורה זקן ואינה לפי כבודו הכא חייב, שהרי מצינו בהקדוש ברוך הוא שביקר אברהם, דכתיב וירא אליו השם באלוני ממרא וגו' וכתוב אחריו ה' א-להיכם תלכו, אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא, הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים כדדרשין ליה בסוטה."

בעקבות העיסוק בפרשת השבוע בביקור חולים, נעסוק בנושא זה. נראה את הדיון סביב השאלה האם מקיימים מצוות ביקור חולים דרך הפלאפון, שאלה רלוונטית במקרה של מחלה מדבקת, כשאי אפשר לבקר את החולה פיזית¹. כמו כן נעסוק בשאלה, במקרה בו אדם סובל מאוד מייסורים, האם מותר להתפלל עליו שימות.

טעם הביקור

כאמור, בפרשת השבוע כותבת התורה על ביקור חולים, כאשר לדעת בעל הלכות גדולות (מובא ברמב"ן שורש א') מדובר במצוות עשה מדאורייתא, הנלמדת מהפסוק בפרשת סוטה 'אחרי ה' א- ליהיכם תלכו'. ולדעת הרמב"ם לעומת זאת, אמנם יסוד המצווה מדאורייתא, הכלולה במילים ואהבת לרעך כמוך, אך פרטי המצווה ועניינה מדרבנן.

מדוע יש לבקר חולים? מעבר לכך שיש בביקור מצוות ואהבת לרעך כמוך, **הטור** (יו"ד סי' רלה) בעקבות **הרמב"ן** כתב, שמטרת הביקור לראות האם החולה זקוק לעזרה בעניינים מסויימים, וכן מתוך כך שרואה אותו בצרתו - יתפלל ויבקש עליו רחמים. בעקבות כך כתב **הבית יוסף** (שם), שמי שביקר חולה ולא התפלל עליו - לא יצא ידי חובת מצווה זו.

הרב אשר וייס (ביקור חולים תשפא) חלק על ביאורו של הבית יוסף וסבר, שכאשר הרמב"ן כתב שיש להתפלל על החולה ולעזור לו, אין הכוונה שללא מעשים אלו לא יוצאים ידי חובה, אלא שאלו מעשים שנכון לעשות כאשר מבקרים את החולה (וזוה טעם המצווה ועניינה). אבל יוצאים ידי חובה גם ללא מעשים אלו, וכן כתב להוכיח מדברי **החפץ חיים** (אהבת חסד ג, ג).

התעניינות בפלאפון

ייתכן שהמחלוקת כיצד מקיימים את מצוות ביקור חולים, משליכה על השאלה האם אפשר לקיים את מצווה הביקור באמצעות הפלאפון. כאשר מדובר בחולה במחלה מדבקת כמו קורונה והאופציה היחידה היא באמצעות הפלאפון, אין מחלוקת שכך יש לעשות. אלא שדנו הפוסקים האם אפשר לצאת ידי חובה מצווה זו גם במקרים בהם ניתן לבקר פנים אל פנים:

א. **הרב משה פיינשטיין** (יו"ד א, רכג) סבר, שכיוון כפי שראינו לעיל בדברי הרמב"ן מצווה ביקור חולים מורכבת ממספר עניינים שחלקם לא יכולים להתקיים בהתקשרות בפלאפון (למשל לראות איזו עזרה החולה צריך, וכן תפילה לאחר שרואים את החולה בפועל יותר משמעותית) - המבקר את החולה בפלאפון לא יוצא ידי חובת ביקור חולים.

אמנם דווקא משום כך, כיוון שישנם פרטים במצווה שאפשר לקיים גם באמצעות הפלאפון (כמו התעניינות במצב החולה) הוסיף, שחלקים ממצוות ביקור חולים כן מתקיימים, ולכן יש משמעות להתקשר לחולה בפלאפון, וכן פסקו להלכה גם **המנחת יצחק** (ב), **פד והבאר משה** (ב, קד), ובלשונו של הרב פיינשטיין:

"הנה פשוט לעניות דעתי, שאף שמקיים מצווה דביקור חולים, אבל אינו שייך לומר שיצא ידי חובה, כיון שחסר בביקור זה העניינים האחרים שיש בביקור חולים. ורק יצא מזה שאם אי אפשר לו לקיים בהליכה לשם, לא נפטר לגמרי, אלא צריך לבקרו במה שאפשר לו לכל הפחות עניין אחד או שנים שהוא גם על ידי הטלעפון."

ב. **הרב אשר וייס** (שם) על בסיס שיטתו לעיל שהפרטים המרכיבים את מצוות ביקור חולים, הם רק כנותן טעם, ודברים שיש לקיים במהלך המצווה אך לא עיקר העניין, כתב שאחרי הכל כאשר חז"ל ביססו את המצווה, בפשטות קבעו שיש לבקר ממש את החולה, ולכן גם אם אפשר לקיים את הפרטים המרכיבים את מצוות ביקור חולים דרך פלאפון, מכל מקום חובה לבקר בפועל.

ג. גישה שלישית והמקילה ביותר, היא גישתו של **הרב הוטנר** (אגרות וכתבים, לג). על אף שתפס כרב אשר וייס, שכל הפרטים הנוגעים למצווה אינם עיקר המצווה, מכל מקום הגיע למסקנה הפוכה ממנו. מאחר ש'ביקור' אין הכוונה ביקור כלשונו היום - ביקור פיזי, אלא מלשון בקרה, לבדוק שהכל בסדר, דבר זה אפשר לקיים גם בפלאפון ואפשר דרכו לצאת ידי חובה, ובלשונו:

"בגוף החקירה, בוודאי שהצדק הוא כהחלטתו של כבוד תורתו, כי כל עזרה המוגשת לחולה בתורת חולה נכללת היא במצוות ביקור חולים, ואין העניין תלוי אלא באומדנא של מילי דעלמא אם יש בפעולה הנידונית משום הקלה לחוליו של אדם. ולא עוד אלא שנראה כי תרגומה של המילה "ביקור" בביטוי "ביקור חולים" איננו "וויזיט" בלע"ז אלא שתרגומו הוא מלשון בקורת תהיה (ויקרא יט, פ), כלומר, העיון במצבו של החולה. וכדרך שאמרו גבי קורבנות טעון ביקור."

לפי שיטתו כאשר הגמרא בנדרים (לט ע"א) כותבת שאפשר לשאול בשוק אדם על שלום בנו, אין הכוונה דווקא במקרה בו אי אפשר לבקר בפועל את החולה כפי שכתב הרב משה פיינשטיין, אלא גם במקרה בו אפשר, כשם שאפשר בהתקשרות בפלאפון. (אמנם ייתכן שגם הוא יודה במקרה זה שלא יצא ידי חובת ביקור חולים, כיוון שהביקור לא נעשה באופן ישיר אלא על ידי שליח).

¹ אמנם כאשר **הרמ"א** (שו"ת סי' כ) דן בשאלה האם מותר לבטל שכירות בגלל מחלה מדבקת שחלתה אשת המשכיר, כתב שהקב"ה הוא המוחץ ורופא, ולכן אין סיבה לחשוש - מכל מקום נראה שדברי הרמ"א הם רק במקרה מאוד מסויים, שאין חשש ממשי, שהרי הרמ"א בעצמו ברח בעת מחלה בעירו (וכן כתב **הרב אשר וייס**). כמו כן, אין חובה לקבל את שיטת הרמ"א בענייני השגחה, ויש לחשוש למחלות כמו שמקובל.

מחלוקת נוספת שנחלקו בה הפוסקים היא, האם יש מצווה לבקר את החולה ששונא אותו. אין מחלוקת, שכאשר מדובר באדם ששונא לשמייים מחמת מעשיו (למשל מחלל שבת בפרהסיא שאינו תינוק שנשבה וכדומה), אין חובה מצד הלכות ביקור חולים לבקרו. כמו כן, ברור שגם במקרה שהביקור יגרום רע לחולה - אין בו טעם, אך מה הדין בסתם שונא שלא ייגרם מזה רע?

א. **המהרי"ל** (שו"ת ט"ז ס' רפ"ג) כתב, שגם במקרה זה חובה לבקר את החולה, למרות שיש חשש שיחשבו שהוא בא לבקר את החולה וישמח בצרתו - ולמרות שיתכן שבסוף לא יתפלל עליו. ראייה לדבריו הביא ממצוות התורה, שיש חובה לעזור לשונא לפרוק את משאו, ולא חששו למראית עין. כמו כן במועד קטן (י"ז ע"א) מובא, שהלכו לבקר תלמיד חכם שנידו אותו.

ב. **הרמ"א** (דרכי משה י"ד שלה) חלק וסבר, ששב ואל תעשה עדיף. את הראייה ממועד קטן דחה, ששם לא מדובר היה ששונא את אותו תלמיד חכם (או הוא שונא אותם), וייתכן שקיבל עליו את הדין באהבה. כמו כן יש לדחות את הראייה מפריקת משא, ששם המטרה לפרוק את החמור, ומטרתו זה בוצעה. לעומת זאת בביקור חולים אחת המטרות לעודד את החולה, ומטרה זו לא תבוצע.

ג. גישה שלישית ממוצעת, שלמעשה נראה שהיא העצה הטובה ביותר וכולם יסכימו לה, מופיעה **בערוך השולחן** (י"ד שלה). הוא כתב, שכאשר פלוני בריב עם אדם אחר שחלה, לפני שיגיע ישלח שליח לחולה וישאל אם תקין מבחינתו שיגיע לבקר, ויבהיר שכוונתו לטובה. אם כך ינהג, גם לאנשים מבחוץ אין זה יראה שהוא בא ללעוג לו.

תפילה שימות

עד כה עסקנו במעלת ביקור חולים, והתפילות שיש לקיים לרפואת החולה. אולם לעיתים, אדם מתייסר במשך שנים רבות בטיפולים קשים, עניין שמעבר לכך שגורם ייסורים לחולה, גם מעיק מאוד על המשפחה ששנים צריכה להיות עימו בבתי חולים. האם במקרה זה מותר להתפלל שימות? נחלקו בכך בעקבות גמרא בנדרים:

א. **הר"ן** בנדרים (מ ע"א ד"ה אין) סבר שאכן במקרים בהם ברור שהחולה בסוף ימות מחוליו (כנראה באופן טבעי על פי הרופאים, כי לא סומכים על ניסים חריגים), והתפילה לרפואתו תוכל לכל היותר להאריך את חייו, ניתן לבקש רחמים על החולה שימות, וכן פסקו גם **ערוך השולחן** (י"ד שלה, ג) ו**המשנה הלכות** (י, רב). הם הביאו שתי ראיות לדבריהם:

ראייה ראשונה מהגמרא בנדרים (שם) הכותבת, שאדם שאינו מבקר את החולה - מתפלל שימות. מקשה הגמרא, האמנם וכי זה שלא ביקרו אומר שהוא מתפלל שימות?! ומתרת שהכוונה, שהוא לא מתפלל שימות, אך גם לא שיחיה - מכל מקום רואים שהגמרא מעלה אופציה של תפילה על חולה שימות.

ראייה שנייה מהגמרא בכתובות (קד ע"א) המספרת, שכאשר רבי יהודה הנשיא חלה ונטה למות, התקיימו תפילות לרפואתו ליד ביתו. שפחתו של רבי, בתחילה הצטרפה לתפילות, אולם לאחר שראה שרבי יהודה מצטער מאוד והולך פעמים רבות לשירותים, התפללה שינצחו 'עליונים את התחתונים' - מוכח ממעשיה שאפשר להתפלל על החולה שימות, ובלשון הר"ן:

"נראה בעיני דהכי קאמר, פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות, כגון שמצטער החולה בחוליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה, כדאמרין בפרק הנושא (כתובות קד) דכיון דחזאי אמתיה דרבי (= כיוון שראתה אמתו של רבי) דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים, כלומר דלימות רבי."

ב. **הציץ אליעזר** (רמת רחל ה, ה) חלק וסבר, שאין להתיר להתפלל על חולה שימות, וכן משמע משאר הפוסקים שלא הביאו את דינו של הר"ן ובפשטות חולקים עליו. את הראייה ממעשי אמתו של רבי דחה, שאמנם אמתו של רבי אכן ביקשה שרבי ימות בגלל ייסוריו, אבל הרי החכמים שהיו ליד ביתו המשיכו להתפלל לרפואתו, ומסתמא יש לפסוק כמותם ולא כמותה.

עוד הוסיף וכתב, שגם חלק מהפוסקים שהתירו להתפלל על החולה שימות, התנו זאת בהמון תנאים שקשה לקיימם. השתדלות רבה בכל האפשרויות למצוא תרופה, צדקה לרפואה, לימוד תורה וכו'. כמו כן כתבו, שגם אם כל התנאים יתקיימו, הרשות להתפלל קיימת רק לאנשים שאינם קרובי משפחה של החולה, כדי שלא יראה שקרובי המשפחה רוצים במותו בגלל הטורח שנגרם להם.

גם **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה ח"מ ב, עד) ו**הרב וואזנר** (שבט הלוי י, רצב) פסקו כך וכתבו, שרק לאנשים שגדולים במעלתם מותר להתפלל שהחולה ימות (כמו למשל שפחת רבי), כיוון שאם לא התקבלו תפילותיהם והחולה יבריא, ככל הנראה משמים לא רוצים שיבריא. אבל סתם אדם אסור לו להפסיק להתפלל. ובלשונו של הציץ אליעזר:

"על כל פנים ראינו, שגם הבעל חקקי לב, לא התיר להתפלל שימות כי אם לאחרים, שאין להם שום קורבה ושום טירדא וטירחא מסביב לחולה, ואחרי מילוי כל התנאים שפורטו לעיל, אבל לא לכל אלה שיש להם איזה הטרדה מסביב למחלתו של החולה, ומוסף על זה יש מקום עיון ככל אשר הערנו לעיל גם בעצם יסוד היתר כזה גם לאחרים, אשר כאמור לא מצינו שמזכיר להלכה מיסוד זה לא בטור ולא בשולחן ערוך."

ג. **הרב שטרנבוך** (תשובות והנהגות ב, פב) שנראה כדעת ביניים סבר, שעל אף שיש מקום לסמוך על דברי הר"ן ולהתפלל על החולה שימות כתב, שדין זה נכון רק במקרה בו החולה איבד את צלילות דעתו, שאז הוא אינו יכול לחזור בתשובה, אבל כאשר הוא יכול לחזור בתשובה - אין להתפלל, שהרי מחללים שבת בשביל שאדם יחיה אפילו שעה נוספת ויכול לחזור בתשובה.

על בסיס עיקרון דומה כתב **הרב זילברשטיין** (חישוקי חמד מ ע"א ד"ה מבקש), שהמדד הוא התועלת הרוחנית שהאדם יכול להפיק. אך בעוד שהרב שטרנבוך הסתכל על הממד האישי הרוחני של חזרה בתשובה, הוא התייחס גם לממד הכללי. לדוגמא, במקרה בו אדם חולה יכול להשלים מניין בפרשת זכור, יש להתפלל עליו שיחיה וכן על זו הדרך.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²